

İKİ FARKLI ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON MERKEZİNİN FİZİKSEL AKTİVİTE PROFİLİNİN İNCELENMESİ*

Bekir Erhan ORHAN¹

Erkan YARIMKAYA²

Ekrem Levent İLHAN¹

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ve vermeyen iki özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinin (ÖERM) fiziksel aktivite profilinin incelenmesidir. Araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından iç içe geçmiş çoklu durum modelinde desenlenmiştir. Araştırmaya Ankara ili Çankaya ve Yenimahalle ilçelerindeki iki ÖERM'nin müdürü katılmıştır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Verilerin analizi sonucu iki kategoriye ulaşılmıştır. Bu kategoriler, ÖERM'lerin fiziksel aktivite uygulamalarına ilişkin profilleri ve ÖERM müdürlerinin fiziksel aktivite uygulamalarının etkilerine yönelik farkındalık düzeyleridir. Araştırma bulguları, her iki kurum müdürünün de fiziksel aktivite uygulamalarının özel gereksinimli bireyler üzerindeki etkileri konusunda farkındalık sahibi olduğunu ortaya koymuştur. Ancak, kurumlardan birinde fiziksel aktivite uygulamalarının ilgili mevzuatta zorunlu tutulmaması ve ailelerden bu uygulamalara yönelik talep gelmemesi sebebiyle herhangi bir fiziksel aktivite uygulamasına yer verilmediği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel aktivite, özel eğitim, rehabilitasyon merkezi

EXAMINATION OF THE PHYSICAL ACTIVITY PROFILE OF TWO SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION CENTERS

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the physical activity profile of two special education and rehabilitation centers (SERCs) including and not including physical activity applications among the services they provide for the individuals with special needs. The research was patterned in the nested multiple-case design out of the qualitative research approaches. Two SERC directors from Cankaya and Yenimahalle, districts of Ankara, participated in the research. The research data was obtained with semi-structured interviews. Descriptive and content analysis methods were used in the analysis of the obtained data. Two categories were obtained as a result of the data analysis. These categories are the profiles of SERCs in regard to physical activity applications and the awareness levels of the SERC directors for the effects of physical activity applications. The research findings reveal that both directors of the institutions are aware of the effects of the physical activity applications on the individuals with special needs. In the one of institution, it is detected that no physical activity application is included due to the fact that physical activity applications were not made obligatory in the relevant regulations, these applications were not demanded by the families.

Keywords: Physical activity, special education, rehabilitation centers

* Bu çalışma, 2-5 Kasım 2016 tarihinde gerçekleştirilen 14. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Ankara, Türkiye. E-posta: b.erhanorhan@hotmail.com

² Hacı Sabancı Ortaokulu, Ankara, Türkiye. Yazışmadan sorumlu yazar: erkantderya@gmail.com

GİRİŞ

Özel gereksinimli bireylerin farklılıkları dikkate alınarak mümkün olan en erken dönemde uygun eğitim ortamlarında, uygun yöntemler ve araç-gereçler kullanılarak desteklenmesi, var olan kapasitelerini en üst seviyede kullanabilmeleri açısından son derece önemlidir [1]. Günümüzde özel gereksinimli bireylere yönelik en etkili desteğin özel eğitimle sağlanabileceği ifade edilmektedir [2]. Özel eğitim en geniş kapsamı ile özel gereksinimli bireylerin, yeterliliklerine dayalı olarak eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile gelişim özelliklerine uygun ortamlarda aldıkları eğitimi ifade etmektedir [3].

Özel eğitim kapsamında, özel gereksinimli bireylere eğitim veren kurumların tamamı vazgeçilmez kurumlardan olmasına rağmen, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri (ÖERM) toplumdaki özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasında devlet hizmetlerini tamamlayıcı niteliktedir [4]. Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü verilerine göre faal olarak hizmet vermekte olan 2389 ÖERM bulunmaktadır. Bu kurumların sayısı iniş çıkışlar göstermesine karşın her geçen gün artmaktadır [5].

ÖERM'lerin eğitim portfolyosu içerisinde özel gereksinimli bireylere yönelik çok çeşitli uygulamalar yer almaktadır. Bu uygulamalardan bir tanesi fiziksel aktivite uygulamalarıdır. Fiziksel aktivite uygulamalarına katılım özel gereksinimli bireylerin gelişim alanları üzerinde son derece olumlu etkilere sahiptir [6,7]. Fiziksel aktivite uygulamaları vasıtası ile özel gereksinimli bireylerin öz saygı, öz güven ve öz yeterlilikleri [8,9], ile sosyal becerileri edinme, arkadaşlık kurma ve akran etkileşimi becerileri [10,11] olumlu yönde desteklenmektedir. Ayrıca, bu uygulamalara katılım ile özel gereksinimli bireylerin yaşam kalitesi artmakta [12], stres seviyeleri ve davranış sorunları azalmaktadır [13,14].

Fiziksel aktivite uygulamalarının özel gereksinimli bireylerin gelişim alanları üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, bu uygulamaların ÖERM'lerde kullanılması kaçınılmazdır. Ancak bu etkin mekanizmanın ÖERM'lerde ne derecede kullanıldığı, kurumlarda özel gereksinimli bireylerin fiziksel aktivite ihtiyaçlarına yönelik uygulamaların, spor eğitmenlerinin, sportif ortam ve materyallerin olup olmadığı önemli bir problem durumudur. Dolayısıyla ülkemizdeki özel gereksinimli bireylere hizmet sunan ÖERM'lerdeki örnek fiziksel aktivite uygulamalarını betimleyecek; fiziksel aktivite uygulamalarına yer

vermeyen ÖERM'lerde ise bu uygulamalara yer verilmeyişinin nedenlerini ortaya koyacak çalışmaların literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bilgiler ışığında araştırmanın amacı, özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ve vermeyen iki ÖERM'nin fiziksel aktivite profilinin incelenmesidir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından iç içe geçmiş çoklu durum deseninde tasarlanmıştır. Bu desenin en belirgin niteliği; güncel bir olgu, olay, durum, birey veya gruplar üzerine odaklanılıp derinlemesine inceleme yapmaya olanak sunmasıdır [15].

Araştırma Grubu

Araştırma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi zengin bilgiye sahip olduğu düşünölen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermekte olup [16], araştırmacının örnekleme hızlı ve kolay ulaşarak zaman, enerji ve maddi kaynak tasarrufu yapmasını sağlar [15].

Bu doğrultuda, özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer verme ve vermeme kriterleri göz önünde bulundurularak kolay ulaşılabilen iki ÖERM araştırma grubuna dâhil edilmiştir. Özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ÖERM, Ankara ili Çankaya ilçesinde hizmet vermektedir. Özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer vermeyen ÖERM ise Ankara ili Yenimahalle ilçesinde faaliyet göstermektedir.

Araştırma kapsamında söz konusu ÖERM'lerin fiziksel aktivite profillerine dair bilgiler kurum müdürleri aracılığıyla elde edilmiştir. Kurum müdürlerine ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. ÖERM müdürlerine ilişkin bilgiler

Rumuz	Yaş	Eğitim Durumu	Eğitim Alanı	Hizmet Yılı
Tuğçe	50	Y.Lisans	Çocuk Gelişimi	23
Berk	55	Lisans	Sosyal Hizmetler	17

Tablo 1 de göröldüğu gibi, özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ÖERM müdürü Tuğçe 50 yaşındadır. Tuğçe çocuk gelişimi alanında yüksek lisans derecesine sahiptir. Özel eğitim alanında 23 yıllık tecrübeye sahiptir. Özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite

uygulamalarına yer vermeyen ÖERM müdürü Berk ise 55 yaşındadır. Berk sosyal hizmetler alanında lisans derecesine sahiptir. Özel eğitim alanında 17 yıllık tecrübeye sahiptir. Tuğçe ve Berk daha önce özel gereksinimli bireylerin sportif etkinliklerine tanık olduklarını ifade etmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ve vermeyen iki ÖERM'nin fiziksel aktivite profillerine dair veriler söz konusu kurumların müdürleri ile gerçekleştirilen görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir.

Görüşme, katılımcıların neyi, nasıl ve neden düşündüklerini, duygu, tutum ve hislerinin neler olduğunu belirlemede ve katılımcıların bakış açılarını ortaya koymada kullanılan ayırt edici bir yöntem olarak tanımlanmaktadır. Görüşmede bir amaca yönelik olarak katılımcılara karşılıklı bir iletişim sürecinde sorular yöneltilerek yanıtlar alınmaktadır [17,18]. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde görüşme soruları önceden hazırlanmakta ancak verilen cevaplara göre sonradan eklemeler ya da değişiklikler yapılabilmektedir [19,20]. Bu araştırmada, katılımcıların belirli bir konu ile ilgili düşüncelerini özgürce ifade etmelerine fırsat sunan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak iki ÖERM'nin fiziksel aktivite profilleri incelenmiştir. Görüşme formunun hazırlanması sürecinde ilk olarak, mevcut araştırma ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Ancak literatürde araştırma konusu ile ilgili yeterince çalışmaya rastlanılmamıştır [21,22]. Bu sebeple görüşme sorularının hazırlanmasında özel eğitim, beden eğitimi ve spor, çocuk gelişimi, eğitim bilimleri ve Türkçe alanında uzman 5 akademisyenin görüş ve önerileri esas alınmıştır. Görüşme formunun kapsam geçerliğini sağlamak ve soruların anlaşılabilirliğini arttırmak amacıyla sıkça uzman görüşüne başvurulmuştur. Ayrıca araştırma grubundaki ÖERM'ler ile benzer özelliklere sahip kurumlar üzerinde pilot uygulama yapılarak anlaşılabilirlik ve eksiklikler gözden geçirilmiştir. Buradaki amaç, görüşme formunun geçerlik ve güvenilirliğini sağlamaktır.

Görüşme formu; kişisel bilgiler, ÖERM'lerin fiziksel aktivite uygulamaları ile ilgili mevcut durumları ve ÖERM müdürlerinin fiziksel aktivite uygulamalarının özel gereksinimli bireyler üzerindeki etkilerine yönelik farkındalıkları olmak üzere iki bölüm şeklinde oluşturulmuştur. Gönüllük ilkesi doğrultusunda araştırmaya katılan iki ÖERM'nin müdürüne araştırmanın amacı, içeriği ve elde edilecek bilgi, bulgu ve sonuçların nerede ve nasıl kullanılacağı ayrıntılı

olarak açıklanmıştır. Görüşmelerde elde edilen sonuçların gizli kalacağı konusunda müdürlerde güven duygusu oluşturulmuş ve görüşmelerin müdürlerin uygun oldukları zaman dilimi ve mekânda yapılmasına özen gösterilmiştir. Görüşmeler süresince veriler izin alınarak ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ÖERM müdürü ile gerçekleştirilen görüşme 45 dk, yer vermeyen ÖERM müdürü ile yapılan görüşme ise 35 dk sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde betimsel ve içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, birbirine benzeyen verilerin kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilip bunların okuyucuya anlamlı bir şekilde sunulmasını ifade etmektedir [16]. Bu analiz türü, verilerin tanımlanması, kodlanması ve kategorilere ayrılması sürecini içermektedir [15]. İçerik analizi, metin yığınları arasında araştırma problemleri doğrultusunda ortak bilgileri tespit etmeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır [23].

Araştırma verilerinin analiz sürecinde öncelikle görüşme kayıtlarının yazılı metne aktarılması işlemi yapılmıştır. Görüşme kayıtları sonucu elde edilen bulgularda herhangi bir karışıklık olmaması amacıyla kurumunda fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ÖERM müdürüne Tuğçe, kurumunda fiziksel aktivite uygulamalarına yer vermeyen ÖERM müdürüne ise Berk rumuz isimleri verilmiştir. Elde edilen veriler araştırmacı tarafından tekrar tekrar gözden geçirilerek okunmuş ve araştırmaya katılan ÖERM müdürlerine sunularak araştırmacının anlama ve yorumlamalarının doğru olup olmadığı kontrol edilmiştir. Ardından araştırma süresince elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizinde ilk olarak, nitel verilerin çözümlenmesinde en temel ve asli işlem olan kodlamaların [24] oluşturulması amacıyla elde edilen verilere ilişkin kodlar yazılmıştır. Kodlar ortak özelliklerine göre bir araya getirilerek alt kategori ve kategorilere ulaşılmıştır. Bu kategoriler, ÖERM'lerin fiziksel aktivite uygulamalarına ilişkin mevcut durumları ve ÖERM müdürlerinin fiziksel aktivite uygulamalarının etkilerine yönelik farkındalık düzeyleridir. Kategori ve alt kategorilerin içerdiği kodlar birbiriyle ilişkili biçimde açıklanarak yorumlanmış ve sonuçlar elde edilmiştir [25]. Elde edilen veriler katılımcı görüşlerine yer verilerek yorumlanmıştır.

Geçerlik ve güvenilirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması amacıyla araştırma ortamında uzun süre geçirme, veriler ve analizlerin araştırılan kişilerin kontrolüne sunulması, yorumların uzman kişilerce teyit edilmesi, verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi, araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığının açıklaması vb. gibi durumlara dikkat edilmesi önerilmektedir [16,23]. Bu araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği yukarıda belirtilen ölçütler doğrultusunda desenlenmiş ve veri analizi sonucunda ulaşılan kavramsal kategorilerin elde edilen temaları temsil edip etmediğini tespit etmek amacıyla nitel araştırmalar konusunda uzman iki akademisyen tarafından veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Kodlar ve kodların temsil ettiği kategoriler bu doğrultuda belirlenmiştir. Verilerin güvenilirliği sağlamak amacıyla (Görüş birliği)/(Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100) formülü kullanılmıştır [26]. Veriler için hesaplanan uzmanlar arası görüş birliği 92 % olarak bulunmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde, özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ve vermeyen iki farklı ÖERM'nin müdürleri ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgular analiz sonucunda iki kategori altında ele alınmıştır. Bu kategoriler, ÖERM'lerin fiziksel aktivite uygulamalarına ilişkin mevcut durumları ve ÖERM müdürlerinin fiziksel aktivite uygulamalarının etkilerine yönelik farkındalık düzeyleridir. ÖERM'lerin fiziksel aktivite uygulamalarına ilişkin profillerine dair bulgular Tablo 2' de gösterilmiştir.

Tablo 2. ÖERM'lerin fiziksel aktivite uygulamalarına ilişkin mevcut durumları

Kategori	Alt kategoriler	Katılımcılar	
		Tuğçe	Berk
ÖERM'lerin fiziksel aktivite uygulamalarına ilişkin profilleri	Fiziksel Aktivite Uygulamaları	✓	✗
	Spor Eğitmeni	✓	✗
	Sportif Ortam ve Materyaller	✓	✗
	*Müسابakalara Katılım	✓	✗
	**Tanıtım ve Bilgilendirme	✓	✗
	Geleceğe Dair Planlama	✓	✗

✓: Var, ✗: Yok

*Bu kategori Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu (TOSSFED) tarafından yurt içinde gerçekleştirilen spor müسابakalarına katılımı ifade etmektedir.

**Bu kategori kurumlarda fiziksel aktivite uygulamalarının faydaları hakkında ailelere yönelik yapılan seminer, görüşme vb. gibi tanıtım ve bilgilendirme çalışmalarını içermektedir.

Tablo 2’de, ÖERM’lerin fiziksel aktivite uygulamalarına ilişkin mevcut durumları kategorisi altında yer alan altı alt kategori sunulmuştur. Bu alt kategoriler, fiziksel aktivite uygulamaları, spor eğitmeni, sportif ortam ve materyaller, müsabakalara katılım, tanıtım ve bilgilendirme ve geleceğe dair planlamadır. Alt kategorilere göre müdür görüşleri şu şekildedir.

Fiziksel aktivite uygulamaları: Kategoride yer alan müdür görüşleri incelendiğinde, özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ÖERM müdürü Tuğçe, kurumunda 10 yıldır fiziksel aktivite uygulamalarının yapıldığını, bu uygulamaların çocukların fiziksel, sosyal, duysal ve bilişsel gelişimlerinin desteklenmesi amacına yönelik olduğunu, uygulamaların ilgili birim aracılığıyla her çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirildiğini, bu uygulamaların beden eğitimi, hareket eğitimi, duysal entegrasyon, Sherborne hareket eğitimi, yüzme, basketbol, futbol, doğa yürüyüşleri, ata binmeyi içerdiğini, ailelerin bu uygulamalara yaklaşımlarının olumlu olduğunu ve kurumdaki uygulamalar sayesinde ailelerin bu konudaki bilinç seviyelerinin arttığını ifade etmiştir. “Bizim kurumumuzda 10 yıldır fiziksel aktivite uygulamaları yapılıyor. Tabi şöyle genel amacı, çocukların aslında fiziksel gelişimleri desteklemekle başlayan ama sosyal-duysal gelişimlerini destekleyen, bilişsel gelişimlerini destekleyen, çalışma disiplinini destekleyen dikkat ve koordinasyonu artıran bir katkısı var çocuklarımıza. Aslında bir şey gibi koltuk değneği gibi yani biz özel eğitimde birçok şeyi yapıyoruz ama eksik kalan ve bu sosyal duysal gelişimleri, paylaşma ve arkadaşlık gelişimleri gibi pek çok konuda sportif uygulamaların etkisini görüyoruz. Bir birimiz var bununla ilgilenen. ... Onlar çocukları değerlendiriyorlar, çocukların gereksinimlerini saptıyorlar. Çocukların gereksinimlerini belirledikten sonra bir program oluşturuyorlar. Bu program çerçevesinde fiziksel aktivite uygulamaları gerçekteştiriliyor. ... bu uygulamalar arasında kurumda beden eğitimi, hareket eğitimi, duysal entegrasyon, Sherborne hareket eğitimi uygulanmakta, çocuklar kurum dışında yüzme, basketbol, futbol, doğa yürüyüşleri, ata binme çalışmalarına götürölmektedir. ... çocukların gereksinimlerine göre bazı çocuklar 3 kere bazı çocuklar bir kere bu aktivitelere katılıyor. Bu tamamen, söylemiştim başta bir değerlendirme sonucunda o birimdeki uzman arkadaşlar bir saat ön görüyor. ... Her engel grubu var. ... aslında şöyle talebin kaynağı biz kendimiz. Kurumun talebi, kurum bunun gerekli olduğuna inanıp çalışmalara başladı. Sonra şöyle bir şey oldu, aile de bunun gereksinim olduğunu hissetti. Hem şimdi kurumdan hem de

ailelerden talep geliyor. ... ailelerin olumlu, genellikle çok olumlu bir bakış açısı var. Bu belki de bizim onlara bunu nasıl sunduğumuzla ilgili. Ama talep her geçen yıl artıyor, faydalarını gördükçe daha çok artıyor". Özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer vermeyen ÖERM müdürü Berk ise konu ile ilgili olarak kurumunda böyle bir uygulamanın olmadığını, bu uygulamaların yönetmelikte zorunlu tutulmadığını ayrıca bu yönde hizmet verilen grubun ailelerinden talep gelmediğini ve ailelerin bu konudaki yaklaşımlarının zayıf olduğunu belirtmiştir. "Kurumumuzda herhangi bir sportif aktivite yer almıyor. Yönetmelikte öyle bir zorunluluk yok tercihe kalmış bir şey, o tercihi kullanmıyoruz. ... hizmet verdiğimiz grubun niteliği ve talep olmaması nedeniyle böyle bir aktivite içerisinde değiliz. Çok talep oluşmuyor. Ailelerden hiç talep oluşmuyor. ... aileler bu konuyu kuruma bırakıyorlar. Aileleri yargılamak istemiyorum ama bu konudaki aile bilinci çok zayıf".

Spor eğitmeni: Kategorideki müdür görüşleri analiz edildiğinde, Tuğçe kurumunda fiziksel aktivite uygulamalarının gerçekleştirilmesi amacıyla farklı spor branşlarında uzman beden eğitimi öğretmenleri ve antrenörler istihdam edildiğini ifade etmiştir. "Beden eğitimi öğretmeni ve antrenör eğitmenler tarafından yürütülmektedir. Hepsinin uzman olduğu antrenörlük belgeleri var. Voleybol, tenis ve basketbol antrenörlüğü olan eğitmenlerimiz var. Bir de bir eğitmenimizin yüzme antrenörlüğü var". Berk ise kurumda fiziksel aktivite uygulamalarına yer verilmediği için beden eğitimi öğretmeni ve antrenör bulunmadığını belirtmiştir. "Kurumda bu tür uygulamalar olmadığı için personele de ihtiyaç yok. Bu sebeple beden eğitimi öğretmeni veya antrenör bulundurmuyoruz".

Sportif ortam ve materyaller: Kategoride yer alan müdür görüşleri değerlendirildiğinde, Tuğçe kurumunda fiziksel aktivite uygulamaları için beden eğitimi salonu ve spor sınıfı bulunduğunu, beden eğitimi salonu ve spor sınıfı içerisinde çeşitli spor araç-gereçlerinin yer aldığını ve yeterli sportif materyale sahip olduklarını ifade etmiştir. "Fiziksel aktivite uygulamaları kurumumuzda beden eğitimi salonu ve spor sınıfında yapılmaktadır. Beden eğitimi salonunda çeşitli koşu bandı, bisiklet, elipticle (uzay yürüyüşü), tırmanma barları bunun yanında toplarımız var. Çok yakınımızda bir rekreatif alan var, içinde minyatür kaleler olan geniş bir alan var. Bahar ve yaz döneminde orayı da kullanıyoruz. Bir de aktiviteler için sınıfımız var. Zemini tatami ile kaplı. İçerisinde denge tahtası, toplar, halkalar, minderler, rampa minder, yürüme tahtası ve salıncak bulunmaktadır. Tabi bunlar hiçbir

zaman yeterli olmaz. Her zaman kendimizi geliştirme çabasındayız. Yenilikleri araştırıyoruz, yeni malzemeler eklemek istiyoruz. Berk ise kurumda fiziksel aktivite uygulamaları için herhangi bir ortamın bulunmadığını belirtmiştir. “Kurum yani yönetmelikte fiziksel aktivite uygulamaları zorunlu olmadığı beden eğitimi salonu olsaydı âtil olacaktı yani yok salonumuz”.

Müsabakalara katılım: Kategorideki müdür görüşleri incelendiğinde, Tuğçe kurum olarak masa tenisi branşında TOSSFED tarafından düzenlenen müsabakalara katıldıklarını ifade etmiştir. “Şu anda yalnızca masa tenisi branşında müsabakalara katılıyoruz, federasyon yarışlarına katılıyoruz” Berk ise kurum olarak herhangi bir spor müsabakasına katılmadıklarını belirtmiştir. “Daha önce bahsetmiştim bu yönde uygulamalarımız olmadığı için spor müsabakalarına da katılım göstermiyoruz”.

Tanıtım ve bilgilendirme: Kategoride yer alan müdür görüşleri analiz edildiğinde, Tuğçe kurumunda fiziksel aktivite uygulamalarının faydalarına yönelik aileler ile bire bir görüşmeler ve seminerler gerçekleştirildiğini bunun yanı sıra aylık gazete çıkardıklarını ifade etmiştir. “Evet yapıyoruz. Aylık bültenlerimiz var, seminerlerimiz bir de aileler ile tabi bire bir görüşmelerimiz var. Çocuğun fiziksel aktivite uygulamalarına gereksinimi olduğunu düşündüğümüzde mutlaka aile ile konuşuyoruz. Aileye bu gereksinimin ne anlama geldiğini mutlaka bire bir görüşmelerde anlatıyoruz. Ayrıca video çekimleri yapıyoruz sporla ilgili ve sine vizyonda ailelere gösteriyoruz”. Berk ise kurumda fiziksel aktivite uygulamalarının faydalarına yönelik herhangi bir tanıtım ve bilgilendirme çalışmasının yapılmadığını belirtmiştir. “Hayır böyle bir uygulama yapmıyoruz. Sadece bize bir broşür gelirse bunu ailelere dağıtıyoruz. Ancak kurum olarak ailelere şöyle bir aktiviteye katılın dememiz doğru da olmaz. Ailelerin tutumunun değişeceğini sanmıyorum”.

Geleceğe dair planlama: Kategorideki müdür görüşleri değerlendirildiğinde, Tuğçe kurumda fiziksel aktivite uygulamaları ile ilgili geleceğe dair planlarının öncelikle bir spor kulübü kurmak olduğunu ifade etmiş bu doğrultuda rekreatif amaçlı etkinlikler için bir spor ortamının kuruma kazandırılmaya çalışıldığını belirtmiştir. Ayrıca Tuğçe yurt dışında yapılan çalışmalarda yeni gelişmeler olur ise bu doğrultuda kurumdaki ders içeriklerinin zenginleştirileceğini açıklamıştır. “Tabi ki geleceğe dair planlar var. Listemizin en başında bir spor kulübü kurmak var. Bir de tabi rekreatif etkinlikler yapabileceğimiz farklı mekanlar kuruma kazandırmak amacıyla düşüncelerimiz var. Yeni şeyler eklemek ... yurt dışında

yapılan çalışmaları takip ediyoruz orada yeni gelişmeler olursa kurumdaki içerikleri zenginleştirmek istiyoruz. Bir de en önemli hedefimiz önümüzdeki yılda hazır başka kurumların da fiziksel aktiviteler konusunda pek çalışmaları yokken kitap çıkarırız diye düşünüyorum. Açıkçası bu konudaki donanımlı ekibimizle bir kitap çıkaralım istiyorum”. Berk ise kurumda fiziksel aktivite uygulamaları ile ilgili geleceğe dair herhangi bir planlama içerisinde olmadıklarını ifade etmiştir. “Ben bunu böyle devam etmek durumundayım, çünkü bu mevzuatta da bu şekilde olduğundan dolayı ben düzeni böyle kurgulayıp ilerletmek durumundayım. Ailenin bu konudaki istekliliğin olma ihtimali de zayıf, ailenin ayırmadığı bütçeyi benim ayırma olanağım söz konusu değil”.

ÖERM’lerin fiziksel aktivite uygulamalarına ilişkin mevcut durumları kategorisindeki bulgular değerlendirildiğinde, Tuğçe’nin müdürlüğünü yaptığı ÖERM’de 10 yıldır fiziksel aktivite uygulamalarının devam ettiği, bu uygulamaların çocukların ihtiyaç, yeterlilik ilgi ve istekleri doğrultusunda uzman spor eğitmenleri (beden eğitimi öğretmeni-antrenör) tarafından uygun ortamlarda uygun araç-gereer ile verildiği, çocukların kurumu temsilen müsabakalara katıldığı, bu uygulamalar konusunda ailelere yönelik tanıtım ve bilgilendirme çalışmaları yapıldığı ve bu uygulamalar ile ilgili geleceğe yönelik planlama olmadığı belirlenmiştir. Buna karşın Berk’in müdürlüğünü yaptığını ÖERM’de herhangi bir fiziksel aktivite uygulamasının yer almadığı, bu uygulamalara yönelik spor eğitmeni, ortam ve araç-gereç bulunmadığı ve bu uygulamalar hakkında ailelere yönelik tanıtım ve bilgilendirme çalışmaları yapılmadığı ve bu uygulamalar ile ilgili geleceğe dair planlama olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde, iki ÖERM’nin fiziksel aktivite profillerine dair elde edilen bulguların altında yatan etkenlerin ortaya konulabilmesi amacıyla ÖERM müdürlerine fiziksel aktivite uygulamalarının özel gereksinimli bireyler üzerindeki etkilerine yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu sorular aracılığıyla ÖERM müdürlerinin fiziksel aktivite uygulamalarının özel gereksinimli bireyler üzerindeki etkilerine yönelik farkındalıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular ÖERM müdürlerinin fiziksel aktivite uygulamalarının etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri kategorisi altında ele alınmıştır. Bu doğrultuda elde edilen bulgular aşağıda Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. ÖERM müdürlerinin fiziksel aktivite uygulamalarının etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri

Kategori	Alt kategoriler	Örnek İfadeler	
		Tuğçe	Berk
ÖERM müdürlerinin fiziksel aktivite uygulamalarının etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri	Fiziksel Gelişim	“Çok ciddi etkileri var. Bir kere çocukların spor ile postürleri düzeliyor ...”.	“Faydaları olabileceğini düşünüyorum. Normal gelişim gösteren çocukların fiziki gelişimine katkı sağlarken bu çocuklara da katkı sağlayabilir ...”.
	Sosyal Gelişim	“Bir kere en önemlisi yan yana olmayı, grup olmayı ve paylaşmayı öğreniyor ...”.	“Ortak hareket etme, ortak faaliyet gösterme gibi gelişimler olabilir ...”.
	Zihinsel Gelişim	“En önemli getirisi sağlıklı düşünmek ...”.	“Yönergeyi almayı öğrenir ...”.
	Dil ve İletişim Gelişimi	“Tabi iletişime çok ciddi katkısı var ...”.	“Orada tabi kendini ifade etme gelişebilir”.
	Psikolojik Gelişim	“Disiplin sağlar, sorumluluk alma ve bu sorumluluğu yerine getirmeyi, yardımlaşma ve paylaşmayı öğretir”.	“Başarabilme bunun üzerinde çok etkili spor hareketleri”.

Tablo 3’te, özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ve vermeyen ÖERM müdürlerinin sporun etkilerine yönelik farkındalıklarını temsil eden kategori ve alt kategorilere yer verilmiştir. Alt kategorilere göre ayrıntılı müdür görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Fiziksel Gelişim: Kategorideki müdür görüşleri değerlendirildiğinde, Tuğçe bu uygulamaların özel gereksinimli çocukların postürleri, kas-iskelet sistemleri, hareket gelişimi ve vücut direnci üzerinde olumlu etkileri olduğunu ifade etmiştir. “... özel gereksinimli çocuk aslında günlük hayatta yapması gerekip ama yapamadığı mesela tırmanma vb. gibi birçok şeyi spor içinde öğreniyor. Boy-kilo olarak büyürken kas-iskelet sistemi gelişimine de çok ciddi bir etkisi oluyor. Ayrıca hareket gelişimi sağlıyor ve direnç artıyor. Çok önemli bu çocukların zıplayabilmesi, koşabilmesi, hoplayabilmesi ve sağlam basabilmesi, bunların hepsini sportif aktiviteler ile öğreniyor”. Berk ise bu uygulamaların özel gereksinimli bireyler üzerinde olumlu etkileri olabileceğini belirtmiştir. “... makaleler ile değil de kendi tecrübelerim ve düşüncelerimle bunu açıklayacak olursam bence olumlu etkileri olabilir”.

Sosyal Gelişim: Kategoride yer alan müdür görüşleri analiz edildiğinde, Tuğçe fiziksel aktivite uygulamalarının özel gereksinimli çocukların paylaşma, bir başkasının ne yapabileceğini düşünmesi, grupla hareket etme, bir gruba ait olma ve kurallara uyma gibi sosyal becerileri üzerinde olumlu etkileri olacağını açıklamıştır. “... takımdaki diğer arkadaşının ne yapacağını, ne düşüneceğini ve onun hareketinin nasıl olacağını öğrenmeye çalışıyor. Arkadaşı ile ilgili akıl yürütmeyi öğreniyor. Takım olmak çok başka bir yetenek,

bunun içerisinde mesela yardımlaşma var çocuk bunun gibi pek çok beceri öğreniyor. Bir gruba dahil olma, başladığı işi bitirebilme, başkaları ile iş yapabilme ve kurallara uymayı öğreniyor bu aktivitelerde. Yani kafamı alıp giderim gibi bir şey yok orada kuralları da öğrenmek zorunda". Berk ise bu uygulamaların özel gereksinimli bireylerin bir gruba dahil olma ve grupla hareket etme gibi sosyal becerilerinin gelişimine destek sağlayacağını ifade etmiştir. "... tabi ki bu çocuklar da en önemlisi bir gruba katılma spor eğlenceli çocuğu içine çeker gruba dahil olur".

Zihinsel Gelişim: Kategoride yer alan müdür görüşleri incelendiğinde, Tuğçe bu uygulamalar aracılığıyla özel gereksinimli çocukların sağlıklı, rahat ve net düşünebilmesinin, kavrama ve akademik yeteneklerinin ve dikkat becerilerinin olumlu yönde geliştiğini belirtmiştir. "... hani Atatürk'ün dediği gibi Sağlam Kafa Sağlam Vücutta Bulunur, yani eğer vücudun dinamik ise kafanda sağlam olur ve net düşünebilirsin. Salgılanan hormonlar ile daha mutlu olur daha rahat düşünürsün. Neden-sonuç ilişkisi kurabilirsin. Kavrama yeteneği ve disiplin yeteneği gelişir çocukların. Bunun yanında çalışma disiplini de gelişir. Bir taraftan da akademik beceriler örneğin sayı saymayı bilir ve kavramları öğrenir. ... yapılan çalışmaların çocukların dikkat süresine çok ciddi bir etkisi oluyor. Çünkü takip etme, hareketi öğrenme ve eş zamanlı yapabilme gibi pek çok beceriyi gerektirir sportif aktiviteler". Berk ise bu uygulamaların özel gereksinimli bireylerin yönerge almayı öğrenmeleri üzerinde olumlu etkileri olabileceğini açıklamıştır. "... kendinin daha hoşlanacağı spor aktivitesi ile yönerge almayı öğrenir. En temel şey bu çünkü yönerge ile çalışıyorsunuz çocukla yap tanı yani bunların gelişmesi sürecine spor katkı sağlar".

Dil ve İletişim Gelişimi: Kategorideki müdür görüşleri analiz edildiğinde, Tuğçe fiziksel aktivite uygulamalarının özel gereksinimli çocukların ifade edici dil, jest ve mimik gelişimi ve sözcük dağarcığı gibi dil ve iletişim becerileri üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirtmiştir. "... bir kere örneğin Otizmi olan çocukların iletişim becerilerinin arttırılmasına yönelik çok ciddi katkıları var. Çünkü yaptığını anlatması açısından ya da karşılıklı konuşma açısından nasıl diyeyim takım arkadaşı ile iletişime girerek iletişim becerilerini arttırmış oluyor. İfade edici dili arttırmış oluyor. Tabi orada şey de var iletişim deyince sözel olmayan boyutu da var jest ve mimikleri öğreniyor. Mesela orada en önemli şekilde omuz silkme veya hmmm yapabilmeyi öğreniyor. Sözcük dağarcığında gelişim oluyor. Sporda yapılanları tarif edebilmeyi ve tanımlamayı da katabiliriz". Berk ise bu uygulamaların özel gereksinimli

bireylerin ifade edici dil becerilerinin gelişimine destek olacağını ifade etmiştir. "... belli spor hareketlerini yaparken öğretmeni tarafından komutlar bunları öğrenir, bunları söyler".

Psikolojik Gelişim: Kategoride yer alan müdür görüşleri değerlendirildiğinde, Tuğçe, bu uygulamaların özel gereksinimli çocukların empati, öz güven benlik gelişimi ve yaşam kalitesi üzerinde olumlu yönde etkileri olduğunu belirtmiştir. "... bir başkasının duygu ve düşüncelerine önem vermeyi öğreniyor. Empati kurmayı öğreniyor. Burada kabaca aklıma gelenler bunlar. Tabi bunların yanı sıra öz güveni geliştirir. Bunu yapabiliyorum daha iyi yapabiliyorum der. Sportif aktivitelere başlarken de ana amaçlarımızdan bir tanesi çocukların özgüvenini arttırmaktı. Ana amaçlarımızdan. Öz güven yüksek olunca benliği de güçlenir, yaşam kalitesi artıyor. Keşke bir yüzme havuzumuz da olsaydı oralarda yüzebilselerdi çok daha iyi olurdu". Berk ise bu uygulamalar aracılığıyla özel gereksinimli bireylerin başarabilme ve ortak hareket etme becerilerinin gelişeceğini açıklamıştır. "... ama tabi gruptaki düzeyin iyi ayarlanması lazım böylece ortak hareket etme gibi yetenekler gelişebilir".

ÖERM müdürlerinin fiziksel aktivite uygulamalarının etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri kategorisindeki bulgular incelendiğinde, özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ve vermeyen ÖERM müdürleri Tuğçe ve Berk'in fiziksel aktivitelerin özel gereksinimli bireyler üzerindeki etkileri konusunda farkındalık sahibi oldukları belirlenmiştir.

TARTIşMA VE SONUÇ

Bu araştırmada özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer veren ve vermeyen iki ÖERM'nin fiziksel aktivite profili incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular iki başlık altında değerlendirilmiştir. Bu başlıklar, ÖERM'lerin fiziksel aktivite uygulamalarına ilişkin mevcut durumları ve ÖERM müdürlerinin fiziksel aktivite uygulamalarının etkilerine yönelik farkındalık düzeyleridir.

ÖERM'lerin fiziksel aktivite uygulamalarına ilişkin mevcut durumlarına dair bulguların analizi sonucu, kurumların yalnızca birinde özel gereksinimli bireylere sunulan hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer verildiği saptanmıştır. Bu kurumda 10 yıldır fiziksel aktivite uygulamalarının devam ettiği, bu uygulamaların çocukların ihtiyaç, yeterlilik ilgi ve istekleri doğrultusunda uzman spor eğitmenleri (beden eğitimi öğretmeni-antrenör) tarafından uygun ortamlarda uygun araç-gereçler ile verildiği, çocukların kurumu temsilen

müسابakalara katıldığı, bu uygulamalar konusunda ailelere yönelik tanıtım ve bilgilendirme çalışmaları yapıldığı ve bu uygulamalar ile ilgili geleceğe yönelik planlama olmadığı görülmüştür.

Diğer kurumda ise herhangi bir fiziksel aktivite uygulamasına yer verilmediği tespit edilmiştir. Kurumda fiziksel aktivite uygulamalarına yer verilmemesinin gerekçeleri; bu uygulamaların ilgili mevzuatta zorunlu tutulmaması, ailelerden bu uygulamalara yönelik talep gelmemesi ve ailelerin bu uygulamalar konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması olarak belirlenmiştir.

Ülkemizde ÖERM'lerin sahip olması gereken niteliklerin sınırları (fiziki yapı, personel ve işleyiş) MEB Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği, MEB Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği ve MEB Özel Öğretim Kurumları Standartlar Yönergesi tarafından çizilmektedir. Söz konusu mevzuatta sportif ortamlar (beden eğitimi salonu-oyun etkinlik odası) ÖERM'lerde bulunması gereken bölümler arasında isteğe bağlı olarak tutulmuş ve fiziksel aktivite uygulamalarında kullanılacak materyallere ilişkin herhangi bir bölüm ayrılmamıştır. Ayrıca spor eğitmenlerinin (beden eğitimi öğretmeni-antrenör) mesleki tanımları yapılmamış ve bu eğitmenlerin ÖERM'lerde isteğe bağlı olarak istihdam edilebileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla ilgili mevzuatta ÖERM'lerde fiziksel aktivite uygulamaların gerçekleşmesi için gerekli olan sportif ortam, materyal ve spor eğitmenlerine dair zorunlu ve bağlayıcı bir ibarenin olmadığı görülmüştür.

Özel gereksinimli bireylere sunduğu hizmetler arasında fiziksel aktivite uygulamalarına yer vermeyen ÖERM'de, bu uygulamalara yer verilmemesinin bir diğer gerekçesi ise ailelerden bu uygulamalara yönelik talep gelmemesi ve ailelerin bu uygulamalar konusunda yeterli bilgiye sahip olmamasıdır. İlgili literatürde özel gereksinimli bireylerin fiziksel aktivite uygulamalarına katılımında ailenin önemli bir unsur olduğu ifade edilmektedir. Özellikle ailenin spora verdiği değer, spora yönelik tutum, ailenin eğitimi ve iş saatlerinin bu konuda üzerinde durulan unsurlar arasındadır [27-31].

Araştırma kapsamında, iki ÖERM'nin fiziksel aktivite profillerine dair elde edilen bulguların altında yatan etkenlerin ortaya konulabilmesi amacıyla ÖERM müdürlerinin fiziksel aktivite uygulamalarının özel gereksinimli bireyler üzerindeki etkilerine yönelik farkındalıkları belirlenmeye çalışılmıştır. ÖERM müdürlerinin farkındalıkları ile kurumlardaki fiziksel aktivite uygulamaları arasında ilişki olabileceği düşünülmüştür. Ancak bu konudaki bulgular

değerlendirildiğinde, her iki kurum müdürünün de fiziksel aktivite uygulamalarının özel gereksinimli bireyler üzerindeki etkileri konusunda farkındalık sahibi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda kurumlardaki fiziksel aktivite uygulamaları ile müdürlerin farkındalıkları arasında ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak, fiziksel aktivite uygulamalarının ilgili mevzuatta ÖERM'lerde zorunlu ölçütler arasında yer almaması ve ailelerin bu uygulamalar konusundaki yetersiz talep ve bilinç düzeyinin çok sayıda özel gereksinimli bireye hizmet sunan bir ÖERM'de fiziksel aktivite uygulamalarının gerçekleştirilmesine yönelik olumsuz etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç doğrultusunda bazı önerilerde bulunulmuştur.

1. ÖERM ile ilgili mevzuatta fiziksel aktivite uygulamalarına yönelik tanımlama ve yönlendirmeler yapılabilir.
2. İlgili mevzuatta beden eğitimi öğretmeninin ÖERM'lerde zorunlu personel arasında yer alması sağlanabilir.
3. İlgili mevzuatta beden eğitimi öğretmeninin mesleki tanımı yapılabilir.
4. İlgili mevzuatta ÖERM'lerde zorunlu bulunması gereken bölümler arasında beden eğitimi salonu ve oyun etkinlik odasına yer verilebilir.
5. ÖERM'lerde özel gereksinimli bireyler üzerinde olumlu etkileri olan uygulamalar konusunda ailelere yönelik tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR

1. Ersoy Ö, Avcı N. Özel gereksinimli çocuklar ve eğitimleri. Ya-Pa Yayıncılık: İstanbul; 2000.
2. Yörükoğlu A. Değişen toplumda aile ve çocuk (7. baskı). Özgür Yayınları: İstanbul; 2007.
3. Sağıroğlu N. Özel gereksinimli bireylere sahip ailelerin çocuklarının devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden beklentileri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2006.
4. Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. T.C. Resmi Gazete, 23011, 6 Haziran 1997.
5. Milli Eğitim Bakanlığı. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri. http://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/18171814_rehabilitasyon.xlsx adresinden erişilmiştir.
6. Alesi M, Battaglia G, Roccella M, Testa D, Palma A, Pepi A. Improvement of gross motor and cognitive abilities by an exercise training program: Three case reports, *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 2014; 10: 479-485. doi: 10.2147/NDT.S58455.
7. Giagazoglou P, Kokaridas D, Sidiropoulou M, Patsiaouras A, Kara C, Neofotistou K. Effects of a trampoline exercise intervention on motor performance and balance ability of children with intellectual disabilities, *Research in Developmental Disabilities*, 2013; 34(9): 2701-2707. doi: 10.1016/j.ridd.2013.05.034.

8. Bota A, Silvia T, Șerbănoiu S. Unified sports - a social inclusion factor in school communities for young people with intellectual disabilities, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2014; 117: 21-26. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.02.172.
9. Grandisson M, Tétreault S, Freeman AR. Enabling integration in sports for adolescents with intellectual disabilities, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 2012; 25(3): 217-230. doi: 10.1111/j.1468-3148.2011.00658.x.
10. Solish A, Perry A, Minnes P. Participation of children with and without disabilities in social, recreational and leisure activities, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 2010; 23(3): 226-236. doi: 10.1111/j.1468-3148.2009.00525.x.
11. Temple VA, Stanish HI. The feasibility of using a peer-guided model to enhance participation in community-based physical activity for youth with intellectual disability, *Journal of Intellectual Disabilities*, 2011; 15(3): 209-217. doi: 10.1177/1744629511422137.
12. Blick RN, Saad AE, Goreczny AJ, Roman K, Sorensen CH. Effects of declared levels of physical activity on quality of life of individuals with intellectual disabilities, *Research in Developmental Disabilities*, 2015; 37: 223-229. doi: 10.1016/j.ridd.2014.11.021.
13. Garcia-Villamizar DA, Dattilo J. Effects of a leisure program on quality of life and stress of individuals with ASD, *Journal of Intellectual Disability Research*, 2010; 54(7): 611-619. doi: 10.1111/j.1365-2788.2010.01289.x.
14. Özer D, Baran F, Aktop A, Nalbant S, Ağlamış E, Hutzler Y. Effects of a Special Olympics Unified Sports soccer program on psycho social attributes of youth with and without intellectual disability, *Research in Developmental Disabilities*, 2012; 33(1): 229-239. doi: 10.1016/j.ridd.2011.09.011.
15. Patton MQ. Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri [Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice] (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Pegem Akademi: Ankara; 2014.
16. Yıldırım A, şimşek H. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seğkin Yayıncılık: Ankara; 2013.
17. Bogdan RC, Biklen SK. Qualitative research for education: an introduction to theories and methods. Pearson Education, Inc: Boston; 2007.
18. Merriam SB. Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber [Qualitative research: A guide to design and implementation] (S. Turan, Çev.). Nobel Yayın: Ankara; 2013.
19. Çepni S. Araştırma ve proje çalışmalarına giriş. Celepler Matbaa: Trabzon; 2012.
20. Ekiz D. Bilimsel araştırma yöntemleri. Anı Yayıncılık: Ankara; 2009.
21. İlhan EL. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin sportif profili, 4. Uluslararası Akdeniz Spor Bilimleri Kongresinde sunulan sözlü bildiri, Akdeniz Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Antalya; 2007.
22. İlhan EL, Karasu N, Yarımkaaya E. Özel eğitim ve iyileştirme merkezlerinin sportif profilinin ilgili mevzuat çerçevesinde incelenmesi. 3. Uluslararası Spor Bilimleri, Turizm ve Rekreasyon Öğrenci Kongresinde sunulan sözlü bildiri, Gaziantep Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Gaziantep; 2016.
23. Gökçe O. İçerik analizi kuramsal ve pratik bilgiler. Siyasal Kitabevi: Ankara; 2006.
24. Punch KF. Sosyal araştırmalara giriş-nitel ve nitel yaklaşımlar [Introduction to social research—quantitative & qualitative approaches] (D. Bayrak, B. Aslan & Z. Akyüz, Çev.). Siyasal Kitabevi: Ankara; 2014.
25. Maykut, P., & Morehouse, R. (1994). *Beginning qualitative research: A philosophic and practical guide*. London: The Falmer Press.
26. Miles MB, Huberman AM. *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, Sage Publications: CA; 1994.
27. King M, Shields N, Imms C, Black M, Ardern C. Participation of children with intellectual disability compared with typically developing children, *Research in Developmental Disabilities*, 2013; 34(5): 1854-1862. doi: 10.1016/j.ridd.2013.02.029.

28. Marquis WA, Baker BL. Sports participation of children with or without developmental delay: prediction from child and family factors, *Research in Developmental Disabilities*, 2015; 37: 45-54. doi: 10.1016/j.ridd.2014.10.028.
29. McConkey R, Dowling S, Hassan D, Menke S. Promoting social inclusion through Unified Sports for youth with intellectual disabilities: A five-nation study, *Journal of Intellectual Disability Research*, 2013; 57(10): 923-935. doi: 10.1111/j.1365-2788.2012.01587.x.
30. Nadolska A, Wilski M. Environmental determinants of taking sporting activities by the children with intellectual disabilities on the moderate level, *Advances in Rehabilitation*, 2013; 25(4): 19-26. doi: 10.2478/rehab-2013-0016.
31. Yazdani S, Yee CT, Chung PJ. Factors predicting physical activity among children with special needs, *Preventing Chronic Disease*, 2013; 10: 120283. doi: 10.5888/pcd10.120283.